

ТЕМА. Спілкування та спільна діяльність дошкільника з ровесниками

ПЛАН

1. Особливості спілкування і спільної діяльності дошкільника з ровесниками та їх роль у його психічному розвитку
2. Розвиток спілкування та спільної діяльності з ровесниками у дошкільному віці
3. Вплив групи закладу дошкільної освіти на психічний і особистісний розвиток дитини

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. пос. Київ : Центр уч. літ., 2007. С. 45-54.
2. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самост. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2010. С. 216-220.

Додаткова

3. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. — Москва : Педагогика, 1986. 144 с.
4. Развитие общения дошкольников со сверстниками / Под ред. А. Г. Рузской. — Москва : Педагогика, 1989. 216 с.

1. Особливості спілкування та спільної діяльності дошкільника з ровесниками та їх роль у його психічному розвитку

Порівняння спілкування дитини з дорослим та з ровесником

У системі взаємовідносин дитини з оточуючими можна виділити дві, важливі у виховному плані, **лінії**:

- **дитина-дорослий**. Взаємовідносини дитина-дорослий мають провідне значення, виступають першоосновою всіх видів ставлення дитини до дійсності й джерелом її психічного розвитку. Дорослий – носій зразків, норм, правил, прийнятих у суспільстві, його позиція характеризується словами: «старший, знаючий, авторитетний, вмілий».
- **дитина-дитина**. З віком у дитини виникає і чимдалі посилюються потреби у самостійності, творчості, самопізнанні реалізувати які він прагне з ровесником як рівним собі партнером.

Водночас дослідники А. Г. Рuzська, Л. М. Царєгородцева, Л. Н. Галігузова, Н. І. Ганошенко, О. О. Смірнова, Д. Б. Годовікова, Н. Н. Авдєєва та ін. підкреслюють специфічну роль у загальному психічному розвитку дитини її спілкування з однолітками.

Особливості спілкування з однолітками

- *Емоційно яскраве, невимушене і розкуте.*
- *Сповнене фантазії, багатше лексично, супроводжується різними емоціями, вигуками, кривляннями, сміхом.*
- *У таких контактах відсутні суворі норми, правила, способи поведінки, яких слід дотримуватися під час спілкування з дорослими.*
- *Водночас ці контакти значно поступаються сфері спілкування з дорослими своєю змістовністю та глибиною особистісних відносин.*
- *У спілкуванні з товаришами переважають ініціативні висловлювання, ніж висловлювання-відповіді. Дитині важливіше висловитися самій, ніж когось вислухати. Тому*

бесіда з однолітками рідко вдається, бо кожен говорить про своє, не вислуховуючи співрозмовника. Перебиваючи його.

- Спілкуючись з однолітками, дошкільники намагаються *керувати діями інших, контролювати їх, робити зауваження, навчати, демонструвати свої здібності, вміння, нав'язувати власний зразок поведінки, діяльності, порівнювати з собою.*

Вплив спілкування з ровесником на психічний розвиток дошкільника

Таким чином, спілкування з дорослим виступає важливим, але недостатнім фактором повноцінного, гармонійного розвитку особистості дошкільника. На його основі повинні розвиватись взаємовідносини дитини з ровесниками, які є необхідною умовою її готовності до шкільного навчання.

1) *етичний розвиток* – формування моральних уявлень, гуманного ставлення до інших, позитивної емоційної спрямованості на оточуючих, навичок співпраці й взаємодії з партнером, взаєморозуміння, співпереживання (В. К. Котирло, Ю. О. Приходько).

2) *пізнавальний розвиток* – здатність висловлювати погляди, оволодінні логічними операціями заперечення, доведення, аргументації, переконування.

3) *розвиток самосвідомості, адекватної самооцінки.*

4) *розвиток творчості, самостійності, ініціативності* відбувається за рахунок того, що діти самостійно налагоджують контакти між собою, визначають їх мету, організовують сюжетно-рольову гру, визначають сюжет та розподіляють ролі, підбирають замітники. Висувають власні ініціативи і приймають ініціативи інших. За відсутності заборон з боку дорослого діти мають можливість діяти на свій розсуд.

5) *Навички спілкування і спільної діяльності* полягають у розвитку навичок соціальної перцепції, узгодження дітьми своїх думок і дій, розробки спільного плану, насамперед, у грі; здатності висловлювати співчуття, надавати взаємопідтримку, робити взаємооцінки; розподіляти іграшки.

2. Розвиток спілкування та спільної діяльності з ровесниками у дошкільному віці

Емоційно-практична форма спілкування немовлят

З 3-х місяців життя закладається основа як спілкування, так і спільної діяльності з ровесниками.

Колектив дослідників під керівництвом А. Г. Ружської вирізняє три форми спілкування з ровесниками у дошкільному віці: **емоційно-практичне, ситуативно-ділове, позаситуативно-ділове.**

Спочатку контакти дітей з ровесниками виникають на задоволення потреб в активності та нових враженнях. Під впливом організовуючих впливів дорослого, на основі інших потреб дитини відбувається первинне оформлення потреби дітей у спілкуванні з ровесниками.

Емоційно-практична форма спілкування немовлят

Перші контакти між дітьми, що виникають з 3 місяців – *це інтерес та задоволення при спостереженні за старшими дітьми.* Позитивні емоційні реакції дитини виникають при сприйманні ровесника як цікавого об'єкта пізнання; дитина чутливо реагує на настрій однолітка, проявляється ефект зараження емоціями.

Комплекс пожвавлення стосовно ровесника спостерігається приблизно з 5 місяців.

Розвиток здатності дитини маніпулювати предметами призводить до того, що починається розвиток спільної дії дошкільника з однолітком. У **другому півріччі 1 року життя** вплив ровесника знаходить відображення у діях дитини, яка наслідує їх за ровесником, епізодично включається в його дію: одна дитина тримає у руці іграшку, інша торкається до неї, намагається повернути. Тобто складаються ділові контакти між дітьми у формі спільних предметно-практичних та ігрових дій.

До кінця немовлячого віку формується виразне пізнавальне ставлення до ровесника: малюк торкається його обличчя, смикає одяг, волосся, «куштує на смак» його пальчики – ставиться як до фізичного об'єкту. Водночас малюк посміхається іншій дитині, несе їй іграшки, подібно до того, що він робить у спілкуванні з дорослим.

Прагнення до спілкування з однолітками носить *ситуативний і невиразний характер*. Діти звертають увагу на ровесників, якщо вони опиняються у полі їх сприймання, але ініціативи до пошуку партнера серед одноліток не виявляють.

З цим пов'язана думка більшості психологів, що **спілкування між однолітками до року** у власному розумінні цього поняття **відсутнє**. На цьому етапі створюється фундамент для появи власне спілкування з ровесниками у ранньому віці.

Ранній вік

Емоційно-практична форма спілкування – виникає до 2-х років. При цьому потреба у спілкуванні з ровесником виражена все ще слабо. Спостерігаються епізоди спілкування, нечасті контакти між однолітками. Діти захоплено граються на самоті з іграшками, не потребуючи спілкування з ровесниками. Гра поряд, а не разом. Але в групах дітей виникає спільний емоційний фон: вони разом сміються, бігають, кричать.

Дошкільний вік

Ситуативно-ділова форма спілкування дошкільників

Виникає у 4–6 років і є найбільш типовою для дошкільного дитинства.

Потреба у спілкуванні з ровесником стає значно інтенсивнішою, виходячи на перший план. Так, Є. А. Аркін наводить приклад, коли хлопчик 5-ти років на пропозицію бабусі погратись з нею відповів: «Мені потрібно дітей». Це пов'язано із тим, *що спілкування з ровесником є необхідною умовою організації сюжетно-рольової гри, яка має колективний характер*.

Головним змістом потреби дітей у спілкуванні з ровесниками *полягає у прагненні налагодити ділову співпрацю, узгодити свої дії з партнером по діяльності*. Співпраця відрізняється від співучасті більш тісною взаємодією дітей, кооперативним характером їх діяльності. Співпраця дітей *носить переважно ігровий характер та зосереджена не на результаті діяльності, а на її процесі*.

Прагнення діяти спільно настільки сильно виражене, що діти *йдуть на компроміс, поступаючи один одному іграшками*,

найпривабливішою роллю в грі тощо. «Гаразд, ти будеш капітан, а я твій помічник», – погоджується Роман М. (5 р. 10 міс.). «Ти бери ведмедика, а я, так і бути, візьму зайця», – заявляє Таня Д. (5 р.).

«Сашко, давай спочатку ти мене підкотиш, а потім я тебе», – пропонує Дмитро Д. (6 р. 11 міс.).

Виникають *перші спільні ігрові дії*. Гра на однаковий сюжет об'єднує різноспрямовані, слабо узгоджені дії. Наприклад, у розігруванні сюжету «Сім'я» «мама» йде на роботу, а «батько» готує «дитину» до сну. «Мама» вдома погодувала «дитину», а «вихователь» – знову дає їй сніданок.

Старший дошкільний вік

Позаситуативно-ділова форма спілкування з ровесниками починає виявлятися у деяких дітей віком 6–7 років. Водночас тенденція до її появи, елементи цієї форми спілкування складаються у більшості старших дошкільників.

Кількість позаситуативних контактів зростає до 50% від усіх взаємодій ровесників. *Спілкування з ровесниками значно виходить за межі спільної предметної діяльності.* Значні зміни відбуваються у розвитку сюжетно-рольової гри, зростає її умовність, схематизм. Складність у побудові гри висуває вимоги до її попереднього планування.

Зміст комунікативної потреби полягає у *прагненні до співпраці й співтворчості з ровесником.* Гра має по-справжньому спільний характер з єдиними правилами, вимогами, з узгодженістю дій, врахуванням інтересів партнерів.

Спостерігається таке явище, як дружба, виникають симпатії. Відбувається формування суб'єктного ставлення до інших дітей, тобто вміння бачити в них рівну собі особу, враховувати їх інтереси, готовність допомагати.

Разом із пізнанням ровесника в дітей розвивається *розуміння Я-образу*, особливо своїх практичних дій.

Головний засіб спілкування – мовлення. Особливості спілкування з однолітками яскраво виявляються в темах розмов, які стають чим далі більш позаситуативними. Характерні обговорення різноманітних широких тем стосовно минулого й майбутнього, рідної природи й далеких країн тощо.

Внесок позаситуативно-ділового спілкування у розвиток полягає у формуванні здатності дитини розуміти іншого як самоцінну особистість, у пробудженні інтересу до його внутрішнього світу, мотиву розширити уявлення про себе.

3. Вплив групи закладу дошкільної освіти на психічний і особистісний розвиток дитини

Група закладу дошкільної освіти забезпечує сприятливий розвиток дошкільника за наявності наступних умов:

- високий рівень його спілкування з ровесниками;
- входження дитини у стабільне ігрове об'єднання; для якого властиві спільний інтерес до діяльності, взаємні симпатії, партнерські, рівноправні відносини.

У взаєминах між дітьми також спостерігаються **конфлікти**, при-чини яких залежать від віку дітей.

- У **ранньому віці** причинами виступають ставлення до іншого як до об'єкту, *нездатність до спільних дій (особливо у грі), високий егоцентризм*. Поводження з іншою дитиною як з неживим об'єктом і невміння гратись поряд навіть за наявності достатньої кількості іграшок. Іграшка для малюка привабливіша, ніж одноліток.
- **Середньому дошкільнику** особливо важливо продемонструвати себе і хоч у чомусь перевершити товариша. Йому необхідна впевненість у тому, що його помічають, і відчувати, що він найкращий. Йому доводиться постійно відстоювати своє *право на унікальність*. Він порівнює себе з однолітком. Але порівняння це дуже суб'єктивне, тільки на свою користь. Дитина бачить однолітка як предмет порівняння з собою, тому сам одноліток і його особистість не помічаються. Інтереси ровесника, як правило, ігноруються. **Малюк помічає іншого, коли той починає заважати**. Дитина чекає від ровесника схвалення, але сама не спроможна висловити таке схвалення на адресу товариша. Вони не розуміють, що одноліток – така ж особистість зі своїми інтересами і потребами.
- **Старший дошкільний вік**. До 5–6 р. число конфліктів знижується. Дитині стає важливішим гратись разом, досягти

порозуміння, ніж ствердитися в очах однолітка. Діти частіше поступаються своїми інтересами, виявляють здатність розуміти позицію товариша. Проте не всі дошкільники досягають рівня позаситуативно-ділової форми спілкування з ровесниками, а тому їм все ж таки важко узгоджувати свої пропозиції, терпляче ставитись до протилежних точок зору один одного. Через це між дітьми виникають суперечки, сварки, навіть бійки.

У 5-6 років діти стають більш вибірковими в своїх симпатіях.

Статус особистості – місце особистості в системі міжособистісних взаємин за думкою членів групи. Тут виявляються в середовищі лідери – «зірки», які серед дітей користуються симпатією:

- за красу;
- за вміння бути лояльними серед дітей;
- за знання;
- за вміння швидко брати на себе роль, відповідальність;
- за сміливість;
- за визнання вихователем (ті, кого хвалять).

Проте є і **«ізолювані» діти**, або малоконтактні серед ровесників:

- ті, що мають фізичні вади або хвороби – товстий, незграбний, руки вологі (захворювання серцево-судинної системи);
- брудний, з носа тече;
- «новенькі» діти;
- рідко відвідують дошкільний заклад;
- не вміють спілкуватися, морально невиховані (агресивні, жадібні, ябедники, вередливі, плачуть постійно);
- діти, які повільно думають, діють;
- діти, які переживають трагедію в родині – смерть близької людини;
- діти, батьки яких розводяться; які не мають батька;
- діти, які переживають сварки в родині (особливо нічні стреси – заїкання, енурези, відчуття непотрібності).

Способи дії з **«ізолюваними» дітьми**:

- бути педагогічно уважними;
- знати, що відбувається в родині;

- більше уваги, ласки;
- наявність в групі куточка «усамітнення» (намагається усамітнитися від шуму, метушні, погано себе почуває, щось вдома сталося, від самотності).

Рівень домагань – прагнення дитини зайняти певне місце в системі міжособистісних взаємин в групі:

- жаліються;
- підлещуються;
- щось приносять;
- все е знають;
- запитують: «як я грав? добре?»

Методи вивчення міжособистісних взаємин в групі: спостереження за дітьми в діяльності, соціометричний метод дослідження, малюнкові тести «Мій друг», «Ми на прогулянці», бесіди.